

SPIRU HARET ȘI INSTITUȚIA TEATRULUI NAȚIONAL

George V. GRIGORE¹
georgegrigore@amphytrion.ro

*MOTTO: „Aceasta este opera teatrală
a celui mai neteatral ministru din câți
s'au perindat vreodată la despărțământul
Instrucției publice.” (Pompiliu Eliad –
Profesor universitar)*

Abstract: Under the Haret's Ministry, drama has been given a new legal meaning. The new „Law on the organization and management of theaters in Romania” stated the duty of the National Theaters to play Romanian plays or to put on stage plays in a neat Romanian language. Due to the same Law, the subsidized stages from Craiova and Iasi were for the first recognized as National Theaters. The artists' salaries were increased and there were set more humane conditions for their retirement than those of all other public servants.

Don't ask Haret who did all of these. With his usual modesty he will deny any involvement at all. Everyone involved was driven only by the desire to perform a useful work, a modest chapter of the brilliant work of refreshing our people's soul by its true culture, which has been done by the great Spiru Haret.

Keywords: Spiru Haret, drama, National Theater, the artist, the new law.

¹ Conf. univ. dr.

Reformator al școlii românești din secolul al XIX-lea, matematician, astronom, pedagog, ministru (Ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice) și academician, Spiru Haret (n. 15 februarie 1851, Iași; d. 17 decembrie 1912, București) este unul dintre românii care ne face să ne mândrim ca popor. Undeva, pe partea nevăzută a Lunii, aproape de polul sud lunar, un crater aflat la rândul său într-un crater mai mare – „Aitken” – a primit numele de „*Spiru Haret*”, în semn de prețuire din partea Uniunii Astronomice Internaționale. Haret a obținut doctoratul în astronomie la Paris cu teza „*Asupra invariabilității axelor mari ale planetelor*”, iar ca ministru al educației, a emis decretul pentru înființarea Observatorului Astronomic din București. Astfel, Spiru Haret este singurul român prezent prin numele său pe suprafața astrului lunar, alăturat unui lanț muntos cu numele Montes Carpatius. Un om și un munte – ce poate fi mai semnificativ decât aceasta!

Tânărul Spiru Haret iubea teatrul și știa pe dinafară tot textul muzical al operelor italienești din acea vreme. Din păcate, o răceală căpătată în străinătate și netratată la timp a făcut ca pe mai departe sănătatea sa să trebuiască a fi permanent supravegheată. Dacă acest lucru nu a fost făcut public este și datorită faptului că însuși Spiru Haret nu a dorit să se dea în vileag. Pentru păstrarea sănătății sale el a trebuit să ia măsuri serioase. Primul doctor român în științe, autorul „*Mecanicei sociale*” și cel care a diseminat cultura și educația la sate, a suferit mult în timpul tinereții sale. Din cauza grabei cu care a dorit să își termine studiile mai repede decât unii dintre colegi, având resurse materiale mai restrânse decât alții, Spiru Haret a moștenit o fire plâpândă ce solicita un program de odihnă special. Dacă seara trebuia să se culce devreme, ocupațiile sale îl obligau să se scoale de dimineață. Ca ministru, Haret se scula la 5 dimineața și toată ziua nu era altceva decât ministru. Între un ministru care ar veni regulat seara la teatru, dar nu s-ar ocupa de treburile Teatrului și altul care se ocupă de ele până în zori, fără să-și petreacă nopțile la spectacol, dumneavoastră pe care l-ați alege ?

Spiru Haret, fiind un om rezervat, dar sentimental, era impresionat de efortul pe care îl făceau actorii în timpul procesului scenic. Dacă în pictură elementul material de care se slujește artistul este pânza pe care se așterne culoarea vopselei, în sculptură este piatra mângâiată de dalta artistului, în muzică este diafanul sunet, în arta

teatrală este omul însuși, omul întreg, cu trupul și cu sufletul său. Haret se întreba dacă acest semen al său – pus pe picior de egalitate cu elementele materiale ale celorlalte arte – are tot ce-i trebuie acasă la el, ca să i se poată apoi pretinde să fie instrument al artei sale, să ne bucure mintea și spiritul cu talentul său. Este oare destul de răsplătit actorul cu valoarea salariului său ori chiar cu plata aplauzelor noastre? Există vreo răsplată adevărată pentru dânsul? „*Ciudată stare sufletească*” se va zice, dar din această stare aparent anti-teatrală va ieși dintr-o ascunsă înlănțuire a gândurilor tocmai fericirea artiștilor din teatru.

Spiru Haret a știut că teatrul este o nobilă instruire a publicului, dar și o distracție. Știa că în țara noastră era nevoie de atâtea lucruri bune de înfăptuit, iar înainte de a ne gândi la teatru, mai erau și altele mult mai importante. Putem să vorbim despre Universitate, despre Atenee, despre Teatre, despre Pinacoteci, despre tot ce doriți dumneavoastră, dar să nu uităm îmbogățirea, luminarea și ridicarea țăranului român. Pentru acesta trebuiau create bănci populare, obști sătești, șezători, cursuri de seară pentru cei mai în vârstă, grădini școlare, tovărășii agricole între învățători și săteni, biblioteci populare, dar înainte de toate școli, tot mai multe școli, tot mai bune, până atunci când vor exista toate școlile de care se simte nevoia. În vârtejul unei asemenea program ministerial unic îți este greu să vorbești prea mult despre Teatru. Spiru Haret, așa bun organizator cum îl știm, nu ar fi consimțit să încarce bugetul Statului cu cheltuielile Teatrului Național. „*Să găsim Teatrului Național alte mijloace*” ar fi zis el. Teatrul Național nu se putea bucura, în împrejurările de atunci ale țării, de un spor de subvenție. Banul țării trebuia întrebuițat mai ales în folosul acelor instituții de care se folosea țara întregă. Abia pe urmă venea rândul acelor instituții de care se bucura doar o parte restrânsă a populațiilor de la oraș.

Artiștii Teatrului Național și publicul lui nu s-au plâns prea mult de pe urma acestui mod de gândire sănătos al ministrului.

Haret n-a vrut ca teatrul să fie un fel de piață publică. Sub ministrul său scena Teatrului Național nu a mai fost prilej de distracție, iar cabinele artiștilor pretext de vizite, de întâlniri. El nu s-ar fi învoit niciodată, ca pentru considerații politice sau personale, să lase să fie angajat la Teatrul Național un slujbaș oarecare, sau să fie înlăturat

din aceleași motive. Un dușman al lui Haret scria într-o publicație a vremii: „*Nu mai avem un Teatru Național, ci un „Seminar” al Teatrului Național.*” Dar teatrul este o școală, este un templu al artei. De aici și discuțiile referitoare la repertoriu. Cum trebuie să fie un repertoriu? Înainte de toate, el trebuie să fie cuviincios, înălțător, educativ.

„– *Domnule Director*, întreabă, anul trecut, un părinte neliniștit, la telefon, *ce se joacă deseară la Teatrul dumneavoastră?!...*

„*Judecătorul din Zalameea*”, domnule...

Pot să-mi aduc și fata?

În toate serile, puteți să aduceți pe domnișoara...

Va să zică, s’au schimbat lucrurile la Teatrul Național?

S’au schimbat... firește că s’au schimbat. În toate serile trebuie să poată veni și fetele. Teatrul e o școală, un „seminar” și o biserică. Mai e de întrebat dacă au drept să vie copiii la școală și la biserică?... Contrariul nu e permis...”

În perioada în care Spiru Haret s-a aflat la minister s-au jucat la Teatrul Național spectacole deosebite precum: „*Heidelbergul de altă dată*” de Wilhelm Meyer-Forster, „*Guerin notarul*” de Emile Augier, „*Don Carlos*” de Schiller, „*Un faliment*” de Bjornstjerne-Bjornson, „*Regele Lear*” de Shakespeare, „*Electra*” de Sophocle, „*Judecătorul din Zalameea*” de Calderon dela Barca, „*Revizorul*” de Gogol, „*Corbii*” de H. Becque, „*Brândușa*” de Brioux, „*Prostul*” de Fulda, „*Modelul*” de Bataille, „*Amorul vechiază*” de Cailhavet și De Flers, „*Zile de sărbătoare*” de Carlo Bartolazzi, „*Nepofitul*” de Tristan Bernard, „*Portofoliul*” de Octave Mirbeau, „*Păsări călătoare*” de Donnay, „*Învingătorii*” de Fabre...

Câștigul cel mare al teatrului nu a fost reprezentat de numărul premierelor teatrale, dar a fost cuantificat în creșterea numărului de spectatori formați din magistrați, medici, profesori și ofițeri.

Teatrul nostru trebuia să fie și național, pentru că era vorba de limba ce se auzea pe scenă. Astfel că, sub ministeriatul lui Haret, s-au promovat și s-au jucat piese românești tot mai numeroase și mai valoroase precum: „*Trilogia*” lui Barbu Delavrancea („*Apus de soare*”, „*Vișorul*”, „*Luceafărul*”), „*Chinul*” de Al. G. Florescu, „*Jertfa*” de Miculescu, „*Înșiră-te Mărgărite*” de Victor Eftimiu, „*Romeo și Julieta la Mizil*” de G. Ranetti. Printre toate acestea s-au prezentat și primele încercări dramatice, mai mult sau mai puțin reușite ale lui

M. Sadoveanu, p. Locusteanu, Z. Bârsan, N. Pandelea, C. Rădulescu-Motru, G. Diamandy, etc. Întotdeauna a fost la înălțime limba auzită pe scena Teatrului Național, iar aceasta se datorează lui G. Coșbuc, lui Brătescu-Voinești, lui M. Sadoveanu, lui N. Dunăreanu, lui G. Ranetti și tuturor scriitorilor români care s-au implicat în traducerea corectă a dramaturgiei străine abordate. Pe lângă Teatrul Național funcționa un „Comitet de Lectură”, numit în puterea noii legi a Teatrelor și format din Duiliu Zamfirescu, Al. Florescu, D. Evolceanu. Acesta avea în sarcină promovarea anumitor dramaturgi și a anumitor dramaturgii în planul de perspectivă al stagiunilor teatrale prezente și viitoare. Astfel se menținea sus ștacheta spectacolelor selectate spre a fi prezentate pe scena Teatrului Național.

Spiru Haret a dat Teatrului Național nu numai o îndrumare nouă, mai convinsă și mai rațională, dar și mijloace mai multe de trai. Nereușind să planifice o subvenție substanțială din partea statului, Haret a izbutit an de an, din partea modestă ce revenea ministerului său, la încheierea anului bugetar, din împărțirea excedentului anual, să acopere vechiul deficit de 72 de mii de lei ce apăsa asupra Teatrului Național, sub forma unei datorii de 4.500 de lei, plata dobânzilor – această sumă a fost trecută apoi la capitolul „montărilor” – și din capitalul de reparații al Ministerului de instrucții, să refacă scena Teatrului Național, ce stătea să cadă, să reînnoiască lemnăria vechii galerii ce se afla în primejdie să ardă, să reîmprospăteze mobilierul lojelor de rangul I; a dat ordin să se repare caloriferele Teatrului Național și s-au luat măsuri grabnice de apărare împotriva focului, prin instalarea unor lămpi de iluminare sigure, dar și a unor guri de apă și a unor uși de fier, între scenă și sala de spectacole.

Cea mai mare binefacere pe care au cunoscut-o teatrele subvenționate sub ministerul său a fost sporirea venitului cu mai bine de o sută de mii anual. Din ce a apărut acest spor? Dintr-o mică taxă de o jumătate de centimă (5%) asupra biletului de intrare de douăzeci de lei, de la toate circurile, cafenelele-concert, panoramele, cinematografele, varietățile, reprezentațiile dramatice și lirice în limbi străine. Astfel cei care „se hrăneau” cu artă străină își plăteau omagiul lor de vasalitate către arta dramatică românească.

Sub ministerul lui Haret s-a dat o nouă ființă legală teatrului. Multe s-au spus împotriva noii „*Legi de organizare și administrare a Teatrelor din România*”. Noua lege menționa îndatorirea Direcțiilor Teatrelor Naționale de a juca piese românești sau într-o limbă românească îngrijită, cu sporirea ușoară a „tantiemei”, cu premiile literare ce le va împărți „*Comitetul de lectură*” la fiecare doi ani, și mai ales cu premiul cel mare, pe care îl vor decerna „*Comitetele reunite*” la fiecare cinci ani (50 de mii lei)...

Mulțumită aceleiași legi, scenele subvenționate de la Craiova și de la Iași au fost pentru prima dată recunoscute ca teatre de stat și au primit o organizare identică cu aceea a Teatrului Național din București. S-a hotărât că toate aceste teatre sunt instituții de cultură națională sănătoasă și trebuiesc scoase din izolarea în care trăiau până acum, oferindu-le pe mai departe acces la documentația *Academiei Române*, la producțiile literare ale *Facultății de Litere*, dar și la celelalte instituții de cultură din țară cu care vor dori să colaboreze. Tot acum s-a dat artiștilor dreptul de a figura în „*Consiliile de lectură*” ale teatrelor, dar și dreptul de a putea fi membri ai „*Casei de Credit și Economii a Corpului Didactic*”. S-au mărit salariile artiștilor și prin noile măsuri privitoare la pensii, s-au prevăzut condiții de retragere la pensie ale acestora mai omenești decât ale tuturor slujbașilor publici.

În anul 1907, un artist societar de clasa I primea 450 de lei, iar apoi, după noua lege, primea 650 de lei, mai mult decât un președinte de tribunal, decât un locotenent-colonel, decât un profesor universitar titular. Nici un artist, fie el cât de începător, nu era retribuit cu mai puțin de 150 de lei lunar la București, cu 100 de lei la Iași și la Craiova. Înainte de noua lege aceștia primeau mai puțin de jumătate din această sumă.

Să nu-l întrebați pe Haret cine a înfăptuit toate acestea. Cu modestia lui obișnuită el va declina orice colaborare, dacă veți aduce laude acestor opere; dacă o veți ataca, cu cavalerism, o va lua asupra sa, spre a o apăra.

Care sunt oare meritele și răspunderile lui Spiru Haret în toată această nouă organizare a Teatrului ? Care este partea lui în noua și îndrăzneța mișcare întreprinsă ? Bineînțeles că partea cea mai bună. Și aceasta pentru că el a fost, prin întreaga sa gândire și activitate, cel

care a inspirat, a povățuit și a sprijinit minut cu minut tot ceea ce s-a înfăptuit. Toți cei implicați au fost mânați doar de dorința de a săvârși o lucrare folositoare, un capitol modest din strălucita operă de reîmprospătare sufletească a poporului nostru prin adevărata cultură, pe care o întreprinsese marele Spiru Haret.

Știind realitatea din România aceluși moment, știind ce poate face cu adevărat statul pentru cetățenii săi, Spiru Haret încuraja pe cei puțini și îndrăzneți, pe cei care veneau cu inițiativa privată: *„Statul nu este în putere a procura singur toate instituțiile de cultură de care are nevoie țara. Dacă vine inițiativa privată să aducă concursul său, trebuie să se respingă? Negreșit că nu. Din contră, să se încurajeze și să i se înlesnească calea.”* (2)

Și atunci ca și acum, se căuta calea de a se ridica nivelul educativ și cultural al maselor largi populare. Doar prin diseminarea informației pe toate palierele sociale putem să fim siguri că am oferit șanse egale tinerelor vlăstare ale patriei, spre a ridica o nouă generație în vântul aspru al schimbărilor europene și mondiale.

„Fie ca munca, pricepera și dragostea domnului Spiru Haret pentru tot ce a fost spre folosul neamului – după cum menționa preotul profesor C. Ionescu – să găsească mulți imitatori, iar domnia-sa să se bucure și să se înveselească de frumoasele roade ale muncii sale neobosite, precum albina se bucură când își vede stupul plin de miere; iar generațiile viitoare să ia pildă de muncă dezinteresată, de dragoste de neam și de un nețăr-murit patriotism” (3)

Bibliografie

[1] Bondrea, Aurelian, Gh., *„Spiru Haret contemporanul nostru”* – Editura Fundației România de Măine, București, 2011;

[2] Haret, Spiru, citat din *„Opinia Națională – Supliment”*, Nr. 521, 14 februarie 2011, București, p. 8;

[3] Ionescu, C., (preot profesor), *„Albina neamului”*, în I. N. Ciocan, *„Corpul învățătoresc în trecut și în prezent”*, în *„Lui Spiru Haret. Ale tale dintru ale tale”* – Institutul de Arte Grafice „Carol Gobi”, S-sor St. Rasidescu, București, 1911, p. 64.